

Μικρά εὑρήματα ἐγένοντο ἐκεῖ τὰ ἑξῆς: α) κιονόκρανον ἕξ ἐρυθρωποῦ ἀμυγδαλίτου λίθου, ἔχον ἀρκετὰ ὑψηλὸν ἐξωγκωμένον ἀρχαῖκὸν ἔχινον β) τρία νομίσματα, ὧν ἓν 'Ελευσῖνος, ἓν Λοκρῶν καὶ τρίτον Κορίνθου τοῦ 4^{ου} καὶ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Εὐρέθη τέλος γ) χαλύβδινον στρογγύλον ἀντικείμενον, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως κύκλον μετὰ καμπύλων χαραγῶν, ὅμοιον πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν 'Αγγλων ἐν τῷ ἐν Σπάρτῃ ἱερῷ τῆς 'Ορθίας 'Αρτέμιδος εὐρεθέντα. Τὴν ἔρευναν πρὸς ὀλοσχερῇ ἐξακρίβωσιν τῶν λεπτομερειῶν εὐελπιστῶ ὅτι θέλω συνεχίσει κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος, ἐὰν τὸ Σὸν Συμβούλιον τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας εὐαρεστηθῇ νὰ μοὶ παράσχη καὶ πάλιν τὴν ὑποστήριξίν του.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΝΕΑΙ ΑΓΧΙΑΛΩΙ

Σκοπὸς τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ὁ προσδιορισμὸς τῶν προσκτισμάτων τῶν ἐν Νεᾷ 'Αγχιάλῳ ἀνευρεθεισῶν βασιλικῶν. Τὴν ἔρευναν τούτων εἶχον πάντοτε κατὰ νοῦν νὰ πραγματοποιήσω, καθ' ὅσον παρετήρουν κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ κυρίου σώματος τῶν ναῶν ὅτι εἰς τὰς ἑξωτερικὰς πλευρὰς συνείχοντο προβληματικοὶ τοῖχοι, ἀνέβαλον ὅμως τοῦτο μέχρι τοῦδε καὶ ἔνεκα τῶν περὶ τοὺς ναοὺς μεγάλων ἐπιχώσεων καὶ ἔνεκα ἐπειγούσης ἐρεύνης ἐτέρων σημείων τῆς μεγάλης Θεσσαλικῆς χριστιανικῆς πόλεως.

'Εφέτος ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐπὶ τοσοῦτο χρονιζούσης ἀπαλοτριώσεως τῶν οἰκοπέδων Ζώτου καὶ Βαϊνόγλου, ἔνθα ἐκτείνονται μεγάλα τμήματα τῆς βασιλικῆς Γ, ἧς ἔχω μέχρι τοῦδε ἀνεύρει τοὺς νάρθηκας καὶ μέρος τοῦ δεξιοῦ κλίτους, ἐπεχείρησα τὴν ἔρευναν τῶν προσκτισμάτων τῆς βασιλικῆς Α, ἧρχισα δὲ τὴν ἔρευναν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ.

'Ανέσκαψα πρῶτον τὸν ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος χώρον, καὶ ἀνεῦρον εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἀπὸ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος τοίχων ἰσχυρὸν περίβολον (πᾶχ. 0,95 μ.), περιβάλλοντα τὸν ναὸν καὶ ἐκτεινόμενον εἰς μῆκος 35,50 μέτρων, ἐπιμελῶς διὰ τραχυτῶν λίθων καὶ πλίνθων ἐκτισμένον. Εἰς τὸν δυσκόλως ἀποκαλυφθέντα, ἔνεκα τῶν μεγάλων ἐπιχωματώσεων, περίβολον τοῦτον ἀνοίγονται δύο πύλαι, ὧν διατηροῦνται καλῶς τὰ μαρμάρινα κατώφλια, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος πυλίδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ἃς κατὰ κανόνα συναντῶμεν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν βασιλικῶν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν μέχρι τοῦδε τὸν σκοπὸν των (βλ. γενικὴν κάτοψιν εἰς τὸν προσηρητημένον ἐνταῦθα πίνακα).

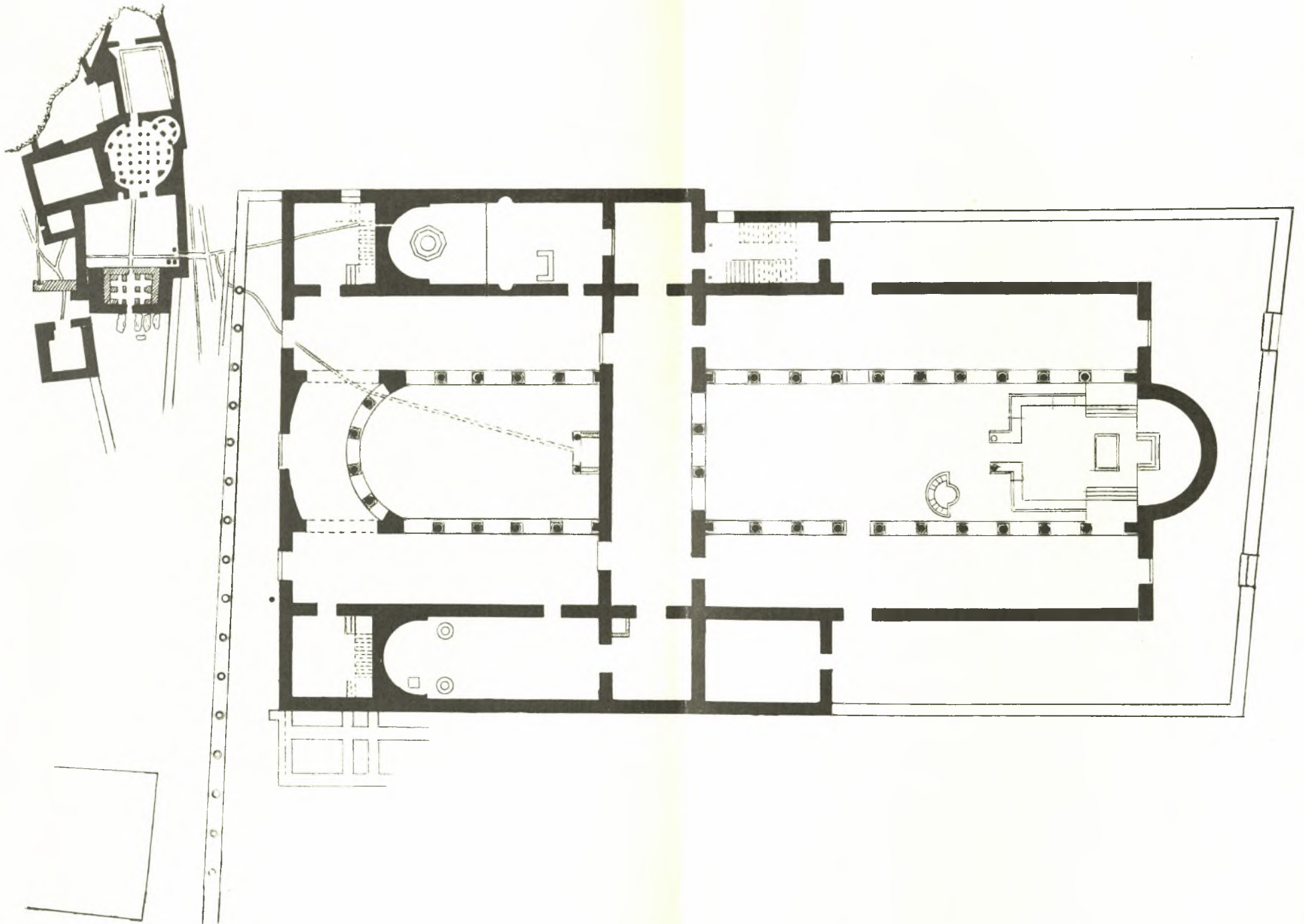
Ἄφ' ἑτέρου εἰς ἀπόστασιν μόλις 4 μέτρων ἀπὸ τοῦ περιβόλου ἀνεῦρον ὁδὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἧς μεγάλα τμήματα ἀπεκάλυψα. Ἡ ὁδὸς αὕτη, ποικίλου πλάτους (3,80 μέχρι 5 μέτρων), εἶναι ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων προσινοφαίων τραχυτῶν λίθων (1,20×0,80 μ. καὶ 0,80×0,65 μ.), ἑκατέρωθεν δὲ αὐτῆς εὐρίσκονται κτίσματα, ἔχοντα ἐνίοτε πρὸ αὐτῶν στοάς. Ἀπεκάλυψα 20 μέτρα τῆς ὁδοῦ ταύτης χωρὶς νὰ προφθάσω νὰ ἐρευνήσω καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῆς οἰκήματα.

Πλὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῆς βασιλικῆς Α, ἦν ἀπεκάλυψα ὁλόκληρον, προσδιώρισα καὶ μέρη τῶν πλαγίων πλευρῶν τοῦ περιβόλου καὶ τὰ πρὸ τῶν προσκτισμάτων τοῦ αἵθριου καὶ τοῦ νάρθηκος διαμερίσματα οὕτως, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ ἀποκαταστήσω τὸ ὅλον συγκρότημα τῆς βασιλικῆς Α, ὡς δεικνύει τὸ συνημμένον σχέδιον (βλ. πίνακα). Τὰ διαμερίσματα παρὰ τοὺς πύργους τῆς βασιλικῆς ἀφήκα νὰ ἐρευνήσω εἰς δοθησομένην εὐκαιρίαν, ἀπεκάλυψα μόνον ἐφέτος ὁλόκληρον τὸ πρόπυλον τῆς βασιλικῆς, ἐκτεινόμενον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ αἵθριου καὶ δεξιὰ αὐτῆς. Μεταξὺ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ ἀνευρεθέντος εἰς προηγούμενα ἔτη λουτρῶνος σχηματίζεται δίοδος, ἀνεφάνησαν δὲ δεξιὰ καὶ θεμέλια μεγάλου οἰκήματος καὶ μέγας ὄχτος τῆς πόλεως (πλάτους 0,65 μ. καὶ ὕψους 1,68 μ.) ἐπεστρωμένος καὶ κεκαλυμμένος διὰ μεγάλων τραχυτῶν λίθων.

Συντελεσθείσης οὕτω τῆς ἐρεύνης τῆς βασιλικῆς Α δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι νῦν γενικὰ τινὰ συμπεράσματα. Ἡ βασιλικὴ περιβάλλεται κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς πλευρᾶς ὑπὸ ἰσχυροῦ περιβόλου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὁποίου ἀνοίγονται δύο πύλαι βλέπουσαι πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως. Αἱ πλάγαι πλευραὶ δὲν φαίνονται νὰ ἔχωσιν εἰσόδους, καταλήγουσι δὲ εἰς τὰ ἑκατέρωθεν τῆς βασιλικῆς προσκτίσματα οὕτως, ὥστε νὰ ἀφίνωσιν ἐλεύθερον χῶρον περὶ τὸ κύριον σῶμα τῆς βασιλικῆς. Δυτικῶς ἐκτείνεται μέγα πρόπυλον, ὅπερ ὁδηγεῖ εἰς τὸ αἶθριον τῆς βασιλικῆς, ἀνοιγομένων εἰς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν τριῶν μεγαλοπρεπῶν εἰσόδων, ἃς περιγράψω εἰς τὸ περὶ Χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἔργον μου (ΑΕ 1929 σελ. 83 κέ.).

Τὸ σχῆμα τοῦτο χριστιανικῆς βασιλικῆς βλέπομεν περιγραφόμενον εἰς τὰς ἔκκλησιαστικὰς πηγὰς. Ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος λ. χ. ὁμιλῶν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς βασιλικῆς τῆς Τύρου λέγει ὅτι ὁ ἀνεγείρας αὐτὴν Ἐπίσκοπος Παυλῖνος πρῶτον «τὸν ἐξῶθεν (τῆς βασιλικῆς) ὀχυροῦτο περίβολον τῶ τοῦ παντὸς περιτειχίσματι, ὡς ἂν ἀσφαλέστερον εἴη τοῦ παντὸς ἔρκος» εἶτα «πρόπυλον μέγα καὶ εἰς ὕψος ἐπηρμένον ἀναπετάσας ἤδη καὶ τοῖς μακρὰν περιβόλων ἕξω ἱερῶν ἐστῶσι τῆς τῶν ἔνδον παρέσχεν ἀφθονίαν θεάς» (Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. 10,37, ἐκδ. Schwartz, Leipzig, σελ. 380).

Ἡ περιγραφὴ τοῦ Εὐσεβίου ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν ἀνευρεθεῖσαν ἐν Νεῆς Ἀγχιάλῳ χριστιανικὴν βασιλικήν, ἣτις εἶναι ἐκ τῶν σπουδαι-

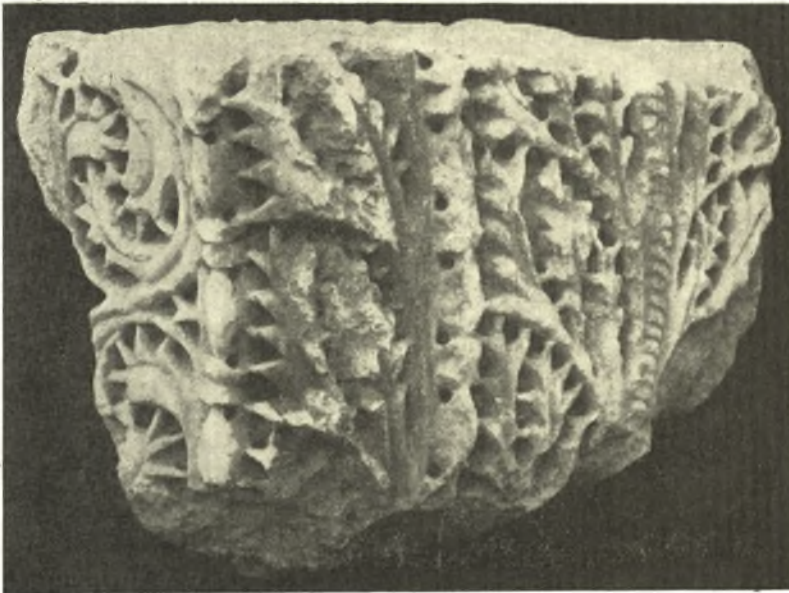

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΝΕΑ, ΑΓΧΙΑΛΩ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ Α.

τέρων γνωστῶν παραδειγμάτων μέχρι τοῦδε, ὅπερ παρουσιάζει πάντα τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ τῶν πηγῶν γνωρίσματα.

Εὐρήματα: Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπιχωματώσεων τοῦ περὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς χώρου πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ἦλθον εἰς φῶς πάμπολλα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ μαρμάρινα γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς.

1. Ἄνευρέθησαν δύο κιονίσκοι τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ (ἕψ. 1,10×0,20 μ.)

Εἰκ. 1. Γλυπτόν μαρμάρινον τμήμα τόξου τοῦ ἄμβωνος, ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

μὲ ἐγκοπὰς ἑκατέρωθεν καὶ μέγαν ἀνάγλυφον λατινικὸν σταυρόν. Τὸ σχῆμα τῶν κιονίσκων τούτων, διάφορον τῶν λοιπῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰ προηγουμένα ἔτη κιονίσκων τέμπλων, εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρων χρόνων τῆς βασιλικῆς (πιθ. τοῦ 7^{ου} αἰῶνος) καὶ προδίδει γενομένης ἐπισκευᾶς εἰς τὸν ναόν.

2. Ἄνευρέθη σειρὰ τεμαχίων ἐκ θωρακίων καὶ τόξων τοῦ ἄμβωνος (βλ. εἰκ. 1) ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς τῆς βασιλικῆς Α, δι' ὧν ὅμως δύναται νῦν ἀσφαλέστερον ν' ἀποκατασταθῇ ὁ ἄμβων τοῦ ναοῦ (βλέπε ἀνευρεθέντα εἰς προηγουμένας ἀνασκαφάς τεμάχια ἐν ΑΕ 1929 σ. 90 κέ.).

3. Τέλος ἀνευρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιβόλου καὶ κατὰ ἀνασκαφὴν τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ ὀχετοῦ 20 χαλκᾶ νομίσματα τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων, ὅμοια πρὸς τὰ δημοσιευθέντα ἐν τῷ περὶ Χριστιανικῶν Θηβῶν ἔργῳ μου (σελ. 107 κέ.).

Πάντα ταῦτα ἐταξινομήθησαν εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ συλλογὴν τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν παρὰ τὴν βασιλικὴν Α.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀναφέρω ὅτι ἡ Συλλογὴ αὕτη ἡ ἔχουσα πλουσιώτατον ὕλικόν, εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Κράτους καὶ νὰ μετατραπῇ εἰς πραγματικὸν Μουσεῖον, παρεχομένων ὑπὸ τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου πιστώσεων διὰ τὴν κατασκευὴν εὐπροσώπου οἰκήματος. Διὰ μικρῶν χορηγημάτων τῆς Κοινότητος Νέας Ἀγχιάλου καὶ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἀρίστου φύλακος Νέας Ἀγχιάλου Σταύρου Εὐαγγελοπούλου, κατορθώθη, ὡς γνωστόν, ἡ μετατροπὴ ἀποθήκης τῆς Κοινότητος εἰς Συλλογὴν, εἰς ἣν προσέθεσα αὐτὴν περιπεφραγμένην διὰ περιβόλου καὶ δύο θυρῶν. Τὸ οἶκισμα τοῦτο περιβάλλει ὠραῖος κήπος καὶ οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸ τιλοφορούμενον «Μουσεῖον Νέας Ἀγχιάλου» ἐκφράζουν τὴν ἱκανοποίησίν των διὰ τὴν παρατηρουμένην τάξιν καὶ εὐκοσμίαν. Πλὴν τούτου ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβῇ καὶ εἰδικὸς συγκολλητὴς διατασσόμενος ὑπὸ τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν συγκόλλησιν καὶ ἀποκατάστασιν πολυτίμων παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν, ἅτινα δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσιν ἀξιόλογον σειρὰν θωρακίων, ἐπιστυλίων, περιθυρωμάτων κλπ. μὴ ὑπάρχουσαν εἰς ἕτερα Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ